

วิเคราะห์ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ผลกระทบทางสังคมของกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาหาเสพติด : ศึกษาเปรียบเทียบ 2 ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งใช้แนวทางที่แตกต่างกันคือระหว่างชุมชนที่ใช้แนวทางของกระทรวงมหาดไทยกับชุมชนที่ใช้แนวทางของสำนักงานป.ป.ส. และเพื่อศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยศึกษาจากบริบททางสังคม กระบวนการดำเนินงานและกิจกรรมในแต่ละชุมชน ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์และผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ศึกษา จากนั้นดำเนินการแยกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ แล้ววิเคราะห์ผลเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุนหรือเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาหาเสพติด ผลกระทบทางสังคม เปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนตามตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ นั้น สามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาได้ดังนี้

6.1 เปรียบเทียบกระบวนการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

บ้านเนินพุทรา จากการเข้าสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งพบว่า กลุ่มผู้นำบ้านเนินพุทราได้พยายามดำเนินกิจกรรมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาหาเสพติดตามแนวทางของสำนักงานป.ป.ส.อย่างเคร่งครัดด้วยความมุ่งมั่นและเสียสละ โดยมีได้รื้อคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก แม้ในช่วงแรกคณะกรรมการจะได้รับการต่อต้านจากกลุ่มผู้เสพและผู้ค้า แต่ด้วยความตั้งใจจริงของคณะกรรมการและผู้นำทางการ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านที่ได้พยายามชี้แจงให้ชาวบ้านทั่วไปตระหนักถึงปัญหาหาเสพติดที่แพร่ระบาดอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนค่อยๆ เกิดจิตสำนึกที่จะลุกขึ้นมาเป็นพลังในการแก้ไขปัญหาหาเสพติดร่วมกันบนพื้นฐานของของสันติวิธีคือ การให้อภัย ให้โอกาส ให้ความรัก ให้ความคุ้มครอง ให้ความดูแลเอาใจใส่เพื่อให้ผู้ค้า ผู้เสพ ซึ่งได้หลงผิดไปได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยวิธีการที่เรียกว่าชุมชน/สังคมบำบัด จนกระทั่งผู้ค้าและผู้เสพเกือบทั้งหมดสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลับกลายเป็นคนดีคืนสู่ครอบครัวและชุมชน

โดยสามารถสรุปกระบวนการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของบ้านเนินพุทราได้ดังนี้

ก. ใช้มาตรการทางสังคมเพื่อสร้างเงื่อนไขให้สมาชิกในชุมชนต้องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว จนกระทั่งผู้ค้าและผู้เสพสามารถเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

ข. ใช้คุณค่าและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้ค้า ผู้เสพเกิดด้วยการจัด โครงการคืนคนดีสู่สังคม ให้ผู้เสพผู้ติดที่สมัครใจเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดปฏิญาณตนต่อหน้าพระพุทธรูป

ค. อาศัยระบบการแบ่งเครือข่ายการดูแลภายในชุมชน โดยจัดทำแผนภูมิเครือข่าย ความรับผิดชอบของคณะกรรมการแต่ละคน ไว้อย่างชัดเจน มีอัตราส่วนการดูแลตั้งแต่ 1:1-1:3 ครัวเรือน

ง. อาศัยความร่วมมือและความสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะทีมวิทยากรกระบวนการของสำนักงานป.ป.ส.ทั้งในระดับพื้นที่จังหวัดและระดับภูมิภาค ในการเข้ามากระตุ้น ส่งเสริมกิจกรรม ส่งผลให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

จ. อาศัยระบบการเดินเวรยามเพื่อเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดภายในชุมชน ซึ่งในช่วงแรกนั้นมีอาสาสมัครที่เป็นบุรุษได้รวมกลุ่มกันเพื่อเดินเวรยาม ต่อมามีการขยายการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังปัญหาไปสู่กลุ่มอาสาสมัครสตรี ซึ่งได้รวมกลุ่มกันเข้ามาเป็นอาสาสมัครในการเดินเวรยาม

ฉ. อาศัยการตรวจสอบสถานะครัวเรือน โดยการรับรองครัวเรือนเป็นประจำทุกเดือน ผลการรับรองครัวเรือน มี 3 ประเภท คือ ผ่าน ไม่ผ่าน และไม่รับรอง หากครัวเรือนใดไม่มีตัวแทนมาร่วมกิจกรรมการรับรองที่ประชุมจะไม่รับรองสถานะการปลอดยาเสพติดให้ หากไม่ได้รับการรับรองติดต่อกัน 3 ครั้ง จะต้องถูกดำเนินการตามมาตรการทางสังคมที่ได้กำหนดไว้

กิจกรรมรับรองสถานะครัวเรือนปลอดยาเสพติด ได้ดำเนินการมาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2547 จนกระทั่งปัจจุบัน ผลการรับรองในแต่ละเดือนปรากฏว่ายังมีครัวเรือนที่ไม่ผ่านการรับรอง ซึ่งเมื่อได้สอบถามถึงเหตุผลที่คณะกรรมการไม่รับรองให้ครัวเรือนนั้นๆ คำตอบที่ได้คือครัวเรือนนั้นๆยังมีพฤติกรรมน่าสงสัยว่าได้หวนกลับไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอีก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการยังคงสอดส่องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังพบว่าในการดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกรรมการบางคนออกจากตำแหน่ง โดยพิจารณาจากความเอาใจใส่ต่อหน้าที่เป็นหลัก ซึ่งกรรมการที่ได้ปรับเปลี่ยนไปนั้นโดยมากแล้วจะมีพฤติกรรมที่เลวต่อหน้า เช่น ขาดการประชุมบ่อย ที่ประชุมจึงมีมติให้แต่งตั้งให้ผู้ที่มีความเสียสละและต้องการเข้ามาทำงานเพื่อส่วนรวมเข้ามารับตำแหน่งแทน ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการได้พยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสมาชิกองค์กรของตนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ และเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งมีประสิทธิภาพได้พยายามส่งเสริม

ให้ผู้ที่มีความตื่นตัวและมีจิตใจที่เสียสละได้เข้ามาบิณฑบาตทำในกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งมากขึ้น นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้ชุมชนสามารถเอาชนะปัญหาเสพติดได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการมีองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพนั่นเอง

บ้านคลองจาก-อ่าวตาล เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนของผู้ประสานพลังแผ่นดินเพื่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทยมากที่สุด คือมีจำนวนถึง 114 คน โดยมีการจัดเครือข่ายในการดูแลพฤติกรรมครัวเรือนประมาณรายละ 1-2 ครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งภาระหน้าที่การดูแลหลักๆคือการดูแลครัวเรือนของตนเอง ซึ่งในประเด็นนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง ซึ่งข้อดีคือทำให้คณะกรรมการได้ข้อมูลเชิงลึก หากผู้ดูแลไม่ปิดบังข้อมูลของสมาชิกในครัวเรือนตนเอง แต่ข้อเสียที่สำคัญคืออาจเกิดการปิดบังข้อมูลเนื่องจากไม่ต้องการให้ครอบครัวของตนเสียชื่อเสียง หรือไม่อยากให้สมาชิกในครอบครัวซึ่งอาจเป็นญาติ พี่น้อง ลูกหลานของตนต้องเข้าสู่ระบบบังคับบำบัด อย่างไรก็ตามผู้ประสานพลังแผ่นดินทั้งหมดนี้ได้เข้าเป็นอาสาสมัครเดินเวรยามเพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน

แม้ว่าเหตุผลของการร่วมเป็นผู้ประสานพลังแผ่นดินแต่ละคนจะแตกต่างกันไป เช่นบางคนอาจเข้าร่วมเพราะเกรงใจผู้นำชุมชนหรือบางคนอาจเข้าร่วมตามคำเรียกร้องของหน่วยงานภาครัฐที่พยายามสร้างกระแสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดให้เกิดขึ้น โดยการชักจูงชาวบ้านว่ารายชื่อผู้ประสานพลังแผ่นดินทั้งหมดจะได้รับการทูลเกล้าถวายแด่ในหลวง หรือแม้แต่การชักจูงว่าจะมีสวัสดิการให้ในกรณีเจ็บป่วย หรือได้รับอันตรายระหว่างที่เป็นผู้กระทำความดีเพื่อทางราชการ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนจำนวนมากเกิดความสนใจที่เข้าร่วมเป็นผู้ประสานพลังแผ่นดิน ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่ ศต.อ.หรือเจ้าหน้าที่ทางอำเภอเกิดความพึงพอใจ โดยในความรับรู้และการให้ความหมายของเจ้าหน้าที่ศต.อ. นั้น การมีผู้ประสานพลังแผ่นดินจำนวนมากย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งของชุมชน อันเชื่อมโยงไปถึงความสามารถของชุมชนในการดำเนินการตอบสนองนโยบายภาครัฐให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ประกอบกับความกระตือรือร้นของประธานชุมชนเข้มแข็งและผู้นำทางการที่ได้ดำเนินการจัดประชุมคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็งเป็นประจำทุกเดือนในช่วงเวลาที่ภาครัฐมีนโยบายทำสงครามกับยาเสพติดอย่างเข้มข้น ส่งผลให้ความโดดเด่นของการสร้างความเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดของบ้านคลองจาก-อ่าวตาลมีมากกว่าชุมชนอื่นๆที่ได้ดำเนินกิจกรรมด้วยแนวทางของกระทรวงมหาดไทยเช่นเดียวกัน จนกระทั่งศต.อ.ได้คัดเลือกให้บ้านคลองจาก-อ่าวตาลเป็นชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติดดีเด่นระดับอำเภอ จากจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนทั้งหมด 97 หมู่บ้านในเดือนธันวาคม พ.ศ.2546

โดยสามารถสรุปกระบวนการดำเนินการกิจกรรมของบ้านคลองจาก-อ่าวตาล ได้ดังนี้

ก. อาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน แต่เนื่องจากเป้าหมายของผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความเฉพาะเจาะจงเพียงความต้องการแก้ไขปัญหายาเสพติด ดังนั้นเมื่อเขาคิดว่าได้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆสำเร็จแล้ว ก็คิดว่าไม่จำเป็นต้องมารวมตัวกันอีก ส่งผลให้การมีส่วนร่วมลดลง

ข. อาศัยระบบการแบ่งเขตกันดูแล โดยใช้เกณฑ์พื้นที่เป็นหลัก แต่ภายหลังผู้ประสานพลังแผ่นดินมากขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของแต่ละครัวเรือนในการดูแลตนเอง ซึ่งในประเด็นนี้มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับที่เปิดใจของคณะผู้ประสานพลังแผ่นดินเป็นสำคัญ การดูแลกันอาจส่งผลดีคือการได้ข้อมูลเชิงลึก แต่ในทางกลับอาจมีการปิดบังข้อมูลเกิดขึ้น

ค. อาศัยระบบการเดินเวรยามเพื่อเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดตามข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานการณ์ปัญหาที่ได้รับทราบจากภาครัฐ

แม้ในช่วงแรกของการดำเนินการกิจกรรมจะมีชาวบ้านให้ความสนใจและมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก แต่ปรากฏว่าภายหลังที่ชุมชนได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเอาชนะปัญหายาเสพติดดีเด่นแล้ว ความเข้มแข็งของชุมชนกลับค่อยๆลดน้อยลง กิจกรรมเริ่มขาดความต่อเนื่อง ความรับผิดชอบของผู้ประสานพลังแผ่นดินในการดูแลเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดของสมาชิกในชุมชนเป็นเครือข่ายยังไม่ชัดเจนและไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจัง กรรมการและผู้ประสานพลังแผ่นดินส่วนใหญ่ยังไม่กล้านำเสนอความคิด และความต้องการของตนต่อที่ประชุม การตัดสินใจต่างๆจึงเป็นหน้าที่ของประธานชุมชนเข้มแข็ง

จนกระทั่งในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2547 คณะผู้ประสานพลังแผ่นดินได้ยุติกิจกรรมการเดินเวรยามด้วยเหตุผลด้านการประกอบอาชีพ โดยให้เหตุผลที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นช่วงเวลาที่ชาวสวนต้องบำรุงดูแลรักษาต้นผลไม้ ประการที่สอง มีการจัดตั้งอสร.ขึ้นมาแล้ว จึงเกิดความรู้สึกรู้ว่ามีผู้ที่มาช่วยดูแลรับช่วงต่อไป กิจกรรมเดินเวรยามโดยผู้ประสานพลังแผ่นดินจึงไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก ซึ่งเหตุผลประการที่สองแสดงให้เห็นว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาลยังมีความคิดที่หวังพึ่งพิงผู้อื่น เมื่อกิจกรรมการเดินเวรยามหยุดลงการพูดคุยถึงสถานการณ์ปัญหาเสพติดในการประชุมประชาคมหมู่บ้านก็ถูกลดความสำคัญลงไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหายาเสพติดของคลองจาก-อ่าวตาลมีความผันแปรไปในทิศทางเดียวกับนโยบายของภาครัฐคือ ในช่วงเวลาที่ภาครัฐมีนโยบายในการดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เข้มข้น กระบวนการดำเนินการกิจกรรมภายในชุมชนก็จะเข้มข้นตามไปด้วย และเมื่อภาครัฐคลายความเข้มงวดลงการดำเนินการแก้ไขปัญหายาเสพติดก็ย่อหย่อนตามไปด้วยทันที

จากปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของสมาชิกในทั้ง 2 ชุมชนในการดำเนินการกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งสามารถสรุปในเชิงเปรียบเทียบได้ดังนี้ ในประเด็นของการตระหนักว่าปัญหายาเสพติดเป็น

ปัญหาที่ทุกคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขนั้น ในช่วงแรกของการดำเนินกิจกรรมที่บ้านเนินพุทรานั้นพบว่าชาวบ้านประมาณครึ่งหนึ่งเกิดความตระหนักในปัญหา โดยที่ชาวบ้านที่เหลือได้เกิดความตระหนักในปัญหาและสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อคณะกรรมการได้ร่วมกันประชาสัมพันธ์เชิญชวน เมื่อชาวบ้านเห็นความตั้งใจจริงของคณะกรรมการจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มเติม โดยในความรู้สึกของชาวบ้านทั้งหมดหมู่บ้านรู้สึกว่าคุณเองเป็นสมาชิกของโครงการสร้างชุมชนเข้มแข็ง แต่การดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งที่ผ่านมายังมีจุดอ่อนคือ การเข้าร่วมของสมาชิกในชุมชนไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีความจำเป็นด้านการประกอบอาชีพ การขาดการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของสมาชิกในชุมชนจึงส่งผลต่อการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ซึ่งเป็นอุปสรรคให้ชุมชนไม่สามารถริเริ่มกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนไปสู่ด้านอื่นๆต่อไป แม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะพยายามเชื่อมโยงกิจกรรมไปสู่กิจกรรมอื่น แต่ก็ยังเป็นลักษณะการคิดเองทำเองของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกิจกรรมนั้นๆไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าบ้านเนินพุทรายังขาดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อค้นหาความต้องการ ริเริ่ม สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ

ส่วนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลนั้น หากพิจารณาประเด็นการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนควบคู่กับความตระหนักในปัญหาสาเหตุ กล่าวได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความตระหนักในปัญหาสาเหตุและต้องการเข้ามามีส่วนร่วม แต่ความตระหนักและความตื่นตัวในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งของชาวบ้านยังจำกัดอยู่ที่ปัญหาสาเหตุเพียงอย่างเดียวและเป็นไปตามกระแสและนโยบายของภาครัฐ

ดังนั้น บ้านคลองจาก-อ่าวตาลเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ยังมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาคือมองว่ารัฐต้องมีบทบาทนำในกิจกรรมการพัฒนา ดังจะเห็นว่าในช่วงแรกชุมชนได้เริ่มการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสาเหตุด้วยแนวทางของ ป.ป.ส. แต่เมื่อภาครัฐมีนโยบายประกาศสงครามกับยาเสพติดและกระทรวงมหาดไทยได้มีนโยบายสร้างชุมชนเข้มแข็งในหมู่บ้านชุมชนต่างๆทั่วประเทศ ผู้นำชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลก็ได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมในลักษณะตอบสนองนโยบายของภาครัฐทันที ส่งผลให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาสาเหตุในช่วงเวลาหนึ่งเคยเป็นความสนใจของสมาชิกในชุมชนกลับกลายเป็นความสนใจของภาครัฐแทน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกที่ปัญหาสาเหตุเป็นปัญหาของตนเองน้อยลงความต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสาเหตุจึงน้อยลงตามไปด้วย ซึ่งจะพบเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเมื่อภาครัฐได้คลายความเข้มงวดในการเข้ากระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสาเหตุลง กิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเพื่อการเอาชนะปัญหาสาเหตุในชุมชนก็หยุดชะงักลง

6.2 เปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาสุขภาพจิต แบ่งเป็น 2 ระยะ

ก) ระยะที่ 1 ชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพจิต

จากการศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาสุขภาพจิต ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ สามารถสรุปในเชิงเปรียบเทียบถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตได้ดังนี้

ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนนั้น สมาชิกในทั้งสองชุมชนมีความตระหนักในปัญหาสุขภาพจิตและคิดว่าเป็นปัญหาที่ตนเองควรมีส่วนร่วมในการแก้ไข แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนในทั้งสองชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน บ้านเนินพุทรา มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงราบมากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล ส่งผลให้ในบ้านเนินพุทรา มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจมากกว่า ซึ่งข้อมูลที่สามารถยืนยันถึงข้อสรุปดังกล่าวคือ ผู้นำได้เปิดโอกาสให้คณะกรรมการและชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นต่อการเลือกดำเนินกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตอย่างเต็มที่ สมาชิกในชุมชนจึงมีโอกาสดำเนินการตัดสินใจร่วมกับคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็ง ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลนั้นยังไม่มีกระจายอำนาจการตัดสินใจ สมาชิกในชุมชนจึงมีบทบาทเพียงการเข้าร่วมในกิจกรรมที่ผู้นำได้ตัดสินใจเลือกแล้วเท่านั้น แต่ในประเด็นของกระบวนการสื่อสารนั้นพบว่า ในทั้ง 2 ชุมชนมีกระบวนการสื่อสารที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพโดยบ้านเนินพุทราใช้กลไกการติดต่อสื่อสารผ่านกลุ่มบ้านและคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็ง ส่วนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลใช้กลไกการติดต่อสื่อสารผ่านกลุ่มอุปถัมภ์และกลุ่มเครือข่าย ส่งผลให้สมาชิกในทั้ง 2 ชุมชนรับรู้ความเคลื่อนไหวในกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ด้านการพึ่งตนเอง กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการก่อตัวขององค์กรชุมชนที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต องค์กรชุมชนเข้มแข็งในทั้ง 2 ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานการพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากทั้ง 2 ชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตามพบว่ามี ความแตกต่างกันในด้านจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง บ้านเนินพุทราดำเนินกิจกรรมโดยไม่หวังพึ่งพิงรัฐ ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลยังหวังพึ่งพิงเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหา

ด้านการดำเนินงานเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพจิต กระบวนการดำเนินกิจกรรมขององค์กรชุมชนได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับปัจเจกบุคคลอย่างชัดเจนในทั้ง 2 ชุมชนคือ กลุ่มผู้ค้าและผู้เสพเกือบทั้งหมดสามารถเลิกค้าเลิกเสพยาเสพติดได้ โดยในบ้านเนินพุทราซึ่งมีผู้ค้าจำนวน 2 ราย ปรากฏว่าผู้ค้าหนึ่งรายสามารถเลิกค้าได้อย่างเด็ดขาด ส่วนผู้ค้าอีกหนึ่งรายนั้นไม่กล้าที่จะเปิดใจต่อชุมชนและได้เลือกที่จะย้ายชื่อออกนอกหมู่บ้าน แต่ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนดั้งเดิม

ซึ่งคณะกรรมการก็ยังคงติดตามพฤติกรรมของผู้ค้ารายนี้ต่อไป แต่เนื่องจากผู้ค้ารายนี้ยังอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีของศาล แม้ว่าปัจจุบันจะไม่พบว่ามีพฤติกรรมน่าสงสัยว่าจะหวนกลับไปค้ายาเสพติดอีก แต่คณะกรรมการชุมชนก็ยังไม่สามารถรับรองสถานะให้เป็นครัวเรือนปลอดยาเสพติดได้ ทั้งนี้จะต้องรอให้กระบวนการพิจารณาของศาลเสร็จสิ้นก่อน จึงจะสามารถดำเนินการรับรองสถานะครัวเรือนได้ในโอกาสต่อไป

อดีตผู้ค้ารายหนึ่งที่สามารถเลิกพฤติกรรมได้แล้ว และได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้กล่าวถึงความรู้สึกต่อผลกระทบเชิงบวกที่ตนได้รับจากกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติด ดังนี้

“ตอนที่ค้ายาเสพติดอยู่ คนที่เขารู้ว่าเราขายเขาก็ไม่ค่อยอยากมาพูดคุยกับเรา เราเองก็กลัว เวลาที่ขายยาให้ลูกค้าต้องแอบไปขายในสวนลับประรด แม้จะมีรายได้มากแต่ก็ไม่ค่อยสบายใจกลัวว่าจะถูกจับ ...มีลูกชายอยู่คนหนึ่งตอนนั้นเขาอยู่แค่ป.4 เขาก็มาร้องไห้กับเราบอกว่าอยากให้แม่เลิกขายยาบ้า เพราะเพื่อนๆของเขาไม่อยากจะเล่นกับเขาแล้ว เราก็เริ่มคิด...สงสารลูก อีกอย่างคิดว่าถ้าตำรวจจับไปติดคุกก็จะไม่มีคนดูแลลูก พอคิดช่วงนั้น ต้นปี 45 ผู้ใหญ่บ้านเรียกเราไปคุยว่ามีโครงการชุมชนเข้มแข็งเพื่อแก้ปัญหาเสพติดในหมู่บ้านนะ บอกเราว่าเป็นโอกาสที่ดีที่จะได้เลิกสิ่งที่ไม่ดี โดยให้เรามาแสดงตัวต่อชุมชนพร้อมทั้งเปิดใจว่าจะเลิกค้า โดยผู้ใหญ่บ้านรับรองว่าตำรวจจะไม่จับเราอย่างแน่นอน เราคิดว่าผู้ใหญ่คงไม่หลอกเลยตัดสินใจเลิก...แล้วก็เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ช่วงแรกก็รู้สึกอาย กลัวว่าชาวบ้านจะไม่ยอมรับ แต่ผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยพูดให้เรา รู้สึกว่าชาวบ้านทั่วไปเขาเข้าใจ เปิดใจยอมรับและให้โอกาสเรา...”

ส่วนกรณีของกลุ่มอดีตผู้เสพทั้ง 16 รายนั้น คณะกรรมการบ้านเนินพุทรา ยังคงติดตามสอดส่องดูแลพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าในปัจจุบันมีอดีตผู้เสพเพียงหนึ่งรายเท่านั้นที่มีพฤติกรรมน่าสงสัยว่าจะหวนกลับไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอีก โดยอดีตผู้เสพรายนี้ออกจากหมู่บ้านไปอยู่กับเพื่อนในหมู่บ้านต่างตำบล ซึ่งคณะกรรมการได้เบาะแสมาว่าเพื่อนของอดีตผู้เสพรายนี้ยังคงมีพฤติกรรมการค้าและเสพยาเสพติดอยู่ ดังนั้นในการรับรองครัวเรือนที่ประทุมจึงมีมติไม่ให้ผ่านการรับรอง พร้อมทั้งได้มอบหมายให้สมาชิกในครัวเรือนของอดีตผู้เสพรายนี้ติดตามอดีตผู้เสพให้กลับมารายงานตัวกับคณะกรรมการเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตน ทั้งนี้ถ้าสมาชิกในครัวเรือน

ไม่สามารถติดตามอดีตผู้เสพยาณีได้ครัวเรือนนี้จะต้องถูกดำเนินการตามมาตรการทางสังคมที่คณะกรรมการได้ประกาศไว้ให้สมาชิกในชุมชนทราบทั่วกันแล้ว

บ้านคลองจาก-อ่าวตาล เป็นชุมชนที่ไม่มีผู้ค้าอยู่ในหมู่บ้าน และมีผู้เสพยาเพียง 8 ราย ผลจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพยาติดตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทย ส่งผลให้ผู้เสพยาทั้งหมดต้องเข้าสู่ระบบบังคับบำบัด ประกอบกับการควบคุมปัจจัยการแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยภาครัฐส่งผลให้กลุ่มผู้เสพยาทั้งหมดสามารถเลิกพฤติกรรมเสพยาได้

นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งส่งผลให้ในทั้ง 2 ชุมชน มีการเปิดเวที (การประชุม) เพื่อพูดคุยระดมความคิดเห็นต่างๆอย่างสม่ำเสมอ และได้ก่อให้เกิดเครือข่ายการดูแลเฝ้าระวังพฤติกรรมภายในชุมชน และสมาชิกในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้กับผู้เคยค้าผู้เคยเสพยา โดยที่บ้านเนินพุทราได้ตั้งกฎและมาตรการทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ส่วนประเด็นความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐนั้น สมาชิกบ้านเนินดินพุทราทั้งหมดมีความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ของอำเภอ แม้ว่าบ้านเนินพุทราจะมีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่อำเภอในเรื่องแนวทางการทำงานก็ตาม แต่ก็พบว่าเมื่อกระแสความขัดแย้งต่างๆคลายลง สมาชิกชุมชนบ้านเนินดินแดงยังคงให้ความร่วมมือกับทางเจ้าหน้าที่อำเภอเป็นอย่างดี ในขณะที่สมาชิกในชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลนั้นมีความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ของอำเภอค่อนข้างสูง แต่ไม่ค่อยเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่ก็พบว่าผลจากการเข้ากระดุนกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในช่วงแรกนั้น ได้ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนบางส่วนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมากขึ้น

สรุปได้ว่า ภายใต้กระบวนการดำเนินกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดนั้น บ้านเนินพุทรามีความเข้มแข็งในการเอาชนะปัญหาเสพติดตามตัวชี้วัดระยะที่ 1 มากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล โดยพบว่า ประเด็นสำคัญที่ส่งผลให้ความสามารถในการเอาชนะปัญหาเสพติดแตกต่างกันคือ การกระจายอำนาจการตัดสินใจ จิตสำนึกในการพึ่งตนเอง การใช้มาตรการทางสังคม และความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐ อย่างไรก็ตามผลการประเมินในครั้งนี้ยังมีความจำกัดคือ เป็นการประเมินความสามารถในการเอาชนะปัญหาเสพติดภายใต้บริบททางสังคมและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงระยะเวลาที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปสัมผัส การประเมินครั้งนี้จึงเป็นเพียงการประเมินความเข้มแข็งของชุมชนในเบื้องต้นเท่านั้น ซึ่งในอนาคตความความเข้มแข็งในการเอาชนะปัญหาเสพติดของชุมชนอาจมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เข้มแข็งมากขึ้นหรืออาจลดน้อยลงก็ได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวของชุมชนเมื่อต้องเผชิญกับปัจจัยเงื่อนไขภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชนเป็นสำคัญ

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาเสพติในระยะที่ 1

ตัวชี้วัด ระยะที่ 1 ชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติ	บ้านเนินพุทรา	บ้านคลองจาก-อ่าวตาล
ด้านการมีส่วนร่วม		
-ชุมชนตระหนักในปัญหาเสพติ	✓	✓
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา	✓	✓
-มีกระจายอำนาจการตัดสินใจ	✓	✗
-มีกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ	✓	✓
ด้านการพึ่งตนเอง		
-เกิดองค์กรหรือกลไกที่มีพลังในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ	✓	✓
-สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองเมื่อเผชิญปัญหา	✓	✗
-มีกิจกรรมและการบริหารจัดการในชุมชนที่สะท้อนความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม	✓	✓
ด้านการดำเนินงานเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติ		
-มีเวทีไว้สำหรับพบปะพูดคุย/ระดมคน/ปัญหา/ความคิดและกำหนดขั้นตอนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน	✓	✓
-เกิดเครือข่ายในชุมชน	✓ (1:1-1:3)	✓ (1:1)
-อยู่ร่วมกัน ได้กับผู้เคยค้าเคยเสพ	✓	✓
-ตั้งกฎชุมชนและยอมรับกฎหมาย	✓	✗
-เกิดความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่รัฐผู้มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติ	✓	✗✓
-ผู้เสพ/ผู้ติดได้รับการบำบัดรักษา/ดูแลโดยชุมชนอย่างเหมาะสม ไม่เป็นตัวแพร่กระจายหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชน	✓	✓

ข) ระยะที่ 2 ชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติอย่างยั่งยืน (3 ธ.ค.2546-ธ.ค. 2547)

การประเมินความเข้มแข็งของชุมชนในระยะที่ 2 ชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติอย่างยั่งยืนได้ กำหนดประเด็นหลักในการพิจารณาไว้ทั้งสิ้น 3 ประเด็น โดยที่ประเด็นย่อยๆ นั้นจะสอดคล้องกับการประเมินในระยะที่ 1 และเพื่อให้สามารถคาดคะเนถึงความยั่งยืนในการเอาชนะ

ปัญหาหาเสพติดที่เกิดขึ้นแล้วในเบื้องต้น ผู้ศึกษาได้เพิ่มประเด็นย่อยที่เน้นความต่อเนื่องของกระบวนการดำเนินกิจกรรมที่ได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ดังนี้

ด้านความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม บ้านเนินพุทรา มีความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล โดยพบว่ากลุ่มสตรีได้เข้ามา มีบทบาทนำในกิจกรรม ชุมชนเข้มแข็งเด่นชัดขึ้น

ด้านความต่อเนื่องของการพึ่งตนเอง พบว่ากระบวนการดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่เกิดขึ้นส่งผลให้สภาพปัญหาต่างๆภายในชุมชนลดลงอย่างมีเป้าหมาย โดยสมาชิกในทั้ง 2 ชุมชนต่างมีอาชีพ มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวตามอัตภาพ โดยบ้านเนินพุทราสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้มากกว่า

ด้านความต่อเนื่องในการดำเนินงานเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติด ในประเด็นนี้พบว่า เมื่อชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมครบทุกขั้นตอนตามแนวทางแล้ว ทั้ง 2 หมู่บ้านสามารถอยู่ร่วมกับผู้เคยค้าเคยเสพและสามารถควบคุมไม่มีผู้เสพหรือผู้ค้ารายใหม่ที่จะเป็นตัวแพร่กระจายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนอีก โดยชุมชนได้พยายามควบคุมปัจจัยลบต่างๆภายในชุมชน ขณะเดียวกันก็พยายามสร้างเสริมปัจจัยบวกด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่มเสี่ยง มีการเพิ่มจำนวนสมาชิกของกลุ่ม(องค์กรชุมชนเข้มแข็ง)เป็นระยะ

ส่วนด้านการจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันนั้น บ้านเนินพุทรา ยังคงมีการจัดการประชุมเพื่อเปิดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลได้ลดความสำคัญของการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ลง นอกจากนี้บ้านเนินพุทรา ยังมีความโดดเด่นมากกว่าคลองจาก-อ่าวตาลคือ ได้พยายามนำเอาคุณค่าทางศาสนาเข้ามาในชีวิตประจำวันเพื่อให้ศาสนาเป็นภูมิคุ้มกันยาเสพติด การดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องของบ้านเนินพุทรา ส่งผลให้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆในการมาศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับชุมชน ในขณะที่กิจกรรมต่างๆของบ้านคลองจาก-อ่าวตาลขาดความต่อเนื่อง และประเด็นสำคัญที่ยังไม่เกิดขึ้นในทั้งสองชุมชนคือ การสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อประสานพลังไปสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่า บ้านเนินพุทรา มีศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาเสพติดอย่างยั่งยืนมากกว่า ทั้งนี้เพราะบ้านเนินพุทรา มีความต่อเนื่องด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆมากกว่า ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลดำเนินกิจกรรมตามนโยบายและความเคลื่อนไหวของภาครัฐเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อภาครัฐลดความเข้มงวดในการแก้ไขปัญหาเสพติดลง กิจกรรมชุมชนก็เริ่มชะงัก ดังนั้นจึงไม่สามารถพัฒนาความเข้มแข็งในการเอาชนะปัญหาเสพติดไปสู่ความยั่งยืนได้

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนในการเอาชนะปัญหาเสพติดอย่างยั่งยืน

ตัวชี้วัด ระยะที่ 2 ชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติดอย่างยั่งยืน	บ้านเนินพุดรา	บ้านคลองจาก- อ่าวตาล
ด้านการมีส่วนร่วม		
-ชุมชนตระหนักในปัญหาเสพติด	✓	✓
-ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างต่อเนื่อง	✓	✗
-มีกระจายอำนาจการตัดสินใจ	✓	✗
-มีกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ	✓	✓
-กิจกรรมต่างๆมีคนร่วมมือมากขึ้น		
ก) เด็กและเยาวชน	✗	✗
ข) สตรี	✓	✗
ด้านการพึ่งตนเอง		
-เกิดองค์กรชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาเสพติดที่มีพลังในการแก้ไข ปัญหา	✓	✓
-สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่อง	✓	✗
-มีกิจกรรมที่สะท้อนความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง	✓	✗
-ทุกคนมีอาชีพมีรายได้	✓	✓
-สภาพปัญหาเสพติดลดลงอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน ชุมชน/สังคม เปลี่ยนไปในทางสร้างสรรค์ ครอบครัวยุติมีความสุข	✓	✓
ด้านการดำเนินงานเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติด		
-มีกิจกรรมและเวทีการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่าง ต่อเนื่อง	✓	✗
-เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกชุมชน	✗	✗
-อยู่ร่วมกันได้กับผู้เคยค้าเคยเสพ	✓	✓
-ตั้งกฎชุมชนที่มีประสิทธิภาพ	✓	✗
-เกิดความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่รัฐ	✓	✓
-ผู้เสพ/ผู้ติดได้รับการบำบัดรักษา/ดูแลโดยชุมชนอย่างเหมาะสม ไม่ เกิดผู้ค้า/ผู้เสพรายใหม่	✓	✓
-มีผู้นำรุ่นใหม่และมีการเพิ่มสมาชิกกลุ่มอย่างเหมาะสม	✓	✓
-ปัจจัยลบถูกควบคุมจำกัด	✓	✓
-มีการสร้างปัจจัยบวกอย่างเหมาะสม เช่นนำศาสนา/วัฒนธรรมเข้ามา ในชีวิตประจำวัน	✓	✗
-ภาคราชการ/องค์กรต่างๆ/สังคมยอมรับด้วยการมาศึกษาดูงาน	✓	✗

6.3 ปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนหรือเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตของชุมชน

6.3.1 ปัจจัยเงื่อนไขภายใน

ก) ทูทางสังคม

จากการศึกษาพบว่า “ทูทางสังคม” เป็นปัจจัยเงื่อนไขภายในที่มีนัยสำคัญต่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตของชุมชน จากการศึกษาพบว่า ลักษณะหรือองค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชนมีลักษณะเป็นพลวัตคือ ในช่วงเวลาหนึ่งชุมชนอาจมีความเข้มแข็งมากพอที่จะจัดการปัญหาต่างๆ แต่ในบางช่วงเวลาชุมชนอาจมีความอ่อนแอจนกระทั่งมีความสามารถในการจัดการตนเองได้น้อยลง อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมของทั้ง 2 ชุมชนที่ผ่านมากล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งใหม่ผ่านการต่อสู้ปัญหาสุขภาพจิตร่วมกัน โดยอาศัยทูทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เป็นทุนเดิมมาเป็นปัจจัยหนุนเสริม ซึ่งสามารถประมวลได้ดังนี้

บ้านเนินพุดรา

1. อาศัยความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อผู้นำทางการคือ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำที่มีทั้งปัญญาและบารมี นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้นำที่มีจิตใจเสียสละ อดทน เข้าใจสถานการณ์ปัญหา สาเหตุและเงื่อนไขของการแพร่ระบาดของปัญหาสุขภาพจิต สามารถยกระดับปัญหาจากปัจเจกสู่สาธารณะ สามารถกระตุ้นและนำพาสมาชิกในชุมชนให้มาร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตด้วยกัน
2. มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เดือดร้อนเรื่องอาชีพและรายได้ และพบว่าชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรภายในชุมชนที่เอื้อให้คนในชุมชนมีงานทำ เช่น การเข้าซื้อเป็นกลุ่มการผลิตเพื่อการมีสิทธิในการใช้ที่ดินทำกินประเภท สปก. มากขึ้น ส่งผลให้สามารถทำการผลิตได้มากขึ้น มีรายได้เลี้ยงชีพที่เพิ่มมากขึ้น
3. มีกลุ่มองค์กรภายใน (คณะกรรมการชุมชนเข้มแข็ง) เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตที่มีความตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขสุขภาพจิต พร้อมทั้งพยายามพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินกิจกรรมขององค์กร โดยการปรับเปลี่ยนสมาชิกขององค์กรให้มีความเหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ
4. การสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับองค์กรในลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรกระบวนการและจากชุมชนอื่นๆที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน
5. มีการจัดระบบความสัมพันธ์ ที่เอื้อให้เกิดการดูแลและร่วมมือกันในชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์แนวราบผ่านเครือข่าย และการจัดโครงสร้างทางการปกครองตนเองในรูปแบบของ

การแบ่งคุ่ม แบ่งโซนตามลักษณะการตั้งบ้านเรือน เครือญาติ ความสนิทสนมของกลุ่มคนจากถิ่นที่อยู่เดิมและที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ ส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และเมื่อมีการสร้างชุมชนเข้มแข็งผู้นำได้พยายามดึงให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมผ่านการประสานงานกับหัวหน้าคุ่มต่างๆ

บ้านคลองจาก-อ่าวตาล

1. มีผู้นำที่มีความเสียสละ อดทน (ประธานชุมชนเข้มแข็ง, กำนัน) พยายามกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มาเป็นพลังในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน
2. เครือข่ายความสัมพันธ์แนวราบผ่านกลุ่มเครือญาติกลุ่มต่างๆที่เป็นคนดั้งเดิม ซึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติในบ้านคลองจาก-อ่าวตาลค่อนข้างมีความเข้มแข็งเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่อยู่อาศัยกันมานานกว่า 200 ปี
3. มีระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ในด้านการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดความเคารพนับถือ เกรงใจเป็นเครือข่ายภายใต้การอุปถัมภ์ เมื่อมีเหตุจำเป็นที่ต้องรวมคนให้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้อุปถัมภ์สามารถชี้แจงใจความสัมพันธ์นี้ดึงให้สมาชิกในชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรมได้

จากทุนทางสังคมที่ทั้ง 2 ชุมชนมีอยู่นั้น สามารถสรุปในเชิงเปรียบเทียบถึงปัจจัยที่เป็นทั้งปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งในทั้งสองพื้นที่ดังนี้

บ้านเนินพุทรามีปัจจัยรากฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ การมีผู้นำที่เข้มแข็งโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่บ้านซึ่งชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพ ศรัทธา สามารถโน้มน้าวให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในปัญหาและมาร่วมกันแก้ไข โดยพบว่าผู้ใหญ่บ้านได้ใช้กลไกทางสังคมที่มีอยู่มาเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งในการเอาชนะปัญหาเสียดินให้กับชุมชนด้วย ซึ่งก็คือ “กลไกคุ่มบ้าน” นั่นเอง ทั้งนี้บ้านเนินพุทราเป็นถิ่นที่อยู่ของผู้คนที่หลากหลาย มาจากต่างพื้นที่กัน ซึ่งความหลากหลายของผู้คนได้นำมาสู่การทะเลาะเบาะแว้งในเรื่องต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านจึงได้พยายามดึงบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของแต่ละกลุ่มเข้ามาเพื่อจัดตั้งเป็นคุ่มบ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนกลางในการประสานรอยร้าวระหว่างกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน การจัดตั้งคุ่มบ้านเป็นกลไกที่เกิดขึ้นเพื่อทดแทนความสัมพันธ์เชิงเครือญาติซึ่งไม่ค่อยมีความเข้มข้นในบ้านเนินพุทรา

ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลนั้น ความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติค่อนข้างจะเข้มข้น เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยมาช้านาน แต่เนื่องจากการเข้ามาตั้งบ้านเรือนในบ้านคลองจาก-อ่าวตาลแบ่งเป็นสองระยะ ดังนั้นความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เข้ามาทีหลังจึงเป็นลักษณะของการเป็นเพื่อนบ้านที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกันเพราะพื้นที่มีจำกัด และ

เนื่องจากคนกลุ่มนี้ค่อนข้างยากจนจึงได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แนวดิ่ง คือความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ระหว่างชาวประมงที่ยากจนกับนายทุนในพื้นที่

กล่าวได้ว่า กลไกการจัดตั้งคุ้มบ้านของบ้านเนินพุทรานั้นเป็นกลไกที่ช่วยเสริมกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาหาเสพติดเป็นอย่างดี เพราะในภายหลังกลไกการดูแลเป็นคุ้มบ้านได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการดูแลโดยคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งพบว่าแกนนำในแต่ละคุ้มยังคงมีบทบาทในการเป็นคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็งด้วย ส่วนบ้านคลองจาก-อ่าวตาล พบว่าคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็งมีที่มาจากกลุ่มเครือญาติที่มีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มด้วยการแต่งงานและจากเครือข่ายอุปถัมภ์ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาผู้นำทั้งสองแบบสามารถเชื่อมโยงให้สมาชิกในชุมชนมาเข้าร่วมกิจกรรมได้จำนวนมากเพียงแต่การรวมตัวของสมาชิกในชุมชนยังมีลักษณะเฉพาะกิจ และพบว่าบทบาทในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆอยู่ภายใต้อำนาจของคณะกรรมการหลักๆเพียงไม่กี่คน

นอกจากนี้ยังพบว่า บ้านเนินพุทรมีปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาลอีกหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจพบว่าชาวเนินพุทรมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลสมาชิกเกือบครึ่งหนึ่งประกอบอาชีพประมงยังมีฐานะยากจน ซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและโอกาสในการศึกษาของบุตรหลาน ถ้าสถานะทางเศรษฐกิจของทั้งสองหมู่บ้านยังคงดำเนินไปเช่นนี้ ในอนาคตบ้านเนินพุทรม่าจะสามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้มากกว่าเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่สามารถพึ่งพิงตัวเองได้มากกว่านั่นเอง

บ) ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

องค์กรชุมชนเข้มแข็งในทั้ง 2 ชุมชน เป็นกลุ่มองค์กรภายในที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อการดูแลและแก้ไขปัญหาเสพติด ซึ่งพบว่าความเข้มแข็งขององค์กรนั้นมีความแตกต่างกัน โดยที่องค์กรชุมชนเข้มแข็งบ้านเนินพุทรมีความเข้มแข็งกว่าองค์กรชุมชนเข้มแข็งบ้านคลองจาก-อ่าวตาลในประเด็นต่างๆในเชิงเปรียบเทียบ ดังนี้

ด้านความเป็นมาขององค์กรชุมชน องค์กรชุมชนเข้มแข็งบ้านเนินพุทราเกิดขึ้นจากการเลือกสรรด้วยวิธีธรรมชาติจากสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน โดยมีการกำหนดให้จำนวนสมาชิกขององค์กรมีจำนวน 1 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมด ส่งผลให้องค์กรชุมชนบ้านเนินพุทรมีความเข้มแข็งมีพลังในการดูแลและเฝ้าระวังปัญหาเสพติดในลักษณะเครือข่ายการดูแลภายในชุมชนมากกว่า และยังพบว่าสมาชิกองค์กรชุมชนบ้านเนินพุทรมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าขององค์กรมากกว่า จึง

นำไปสู่การเกิดความรู้สึกที่รับผิดชอบต่อการกิจในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตมากกว่าองค์กรชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาเ ซึ่งแม้ว่าจะมีการจัดตั้งองค์กรจากการเลือกสรรด้วยวิธีการธรรมชาติ แต่เนื่องจากจำนวนสมาชิกขององค์กรมีน้อยกว่า พลังของชุมชนในการแก้ไขปัญหาก็มีน้อยกว่า แม้ว่าในภายหลังชุมชนจะสามารถเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากสมาชิกขององค์กรมีความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กรและภารกิจในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตน้อยกว่าจึงส่งผลให้ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลมีน้อยกว่า

ด้านการมีส่วนร่วม องค์กรชุมชนเข้มแข็งบ้านเนินพุทราพยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ในขณะที่บ้านคลองจาก-อ่าวตาลยังขาดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยพบว่า การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นั้นอยู่บนพื้นฐานการตัดสินใจของคณะกรรมการหลักๆ เพียงไม่กี่คน

ด้านการพึ่งตนเอง พบว่าความรู้สึกในการเป็นเจ้าของภารกิจในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน

จากการเปรียบเทียบลักษณะต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า องค์กรชุมชนเข้มแข็งบ้านเนินพุทรา มีความเข้มแข็งมากกว่าองค์กรชุมชนเข้มแข็งของบ้านคลองจาก-อ่าวตาล

6.3.2 ปัจจัยเงื่อนไขภายนอก

บ้านเนินพุทรา จากการศึกษาพบว่าบ้านเนินพุทรา มีปัจจัยเงื่อนไขภายนอกที่ส่งเสริมให้การดำเนินกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งประสบความสำเร็จคือ ทีมวิทยากรกระบวนการผู้เข้ากระตุ้นผลักดันกิจกรรม ซึ่งได้นำแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งของสำนักงาน ป.ป.ส. มาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แม้การดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ จะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่ก็สามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักในปัญหา เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขสุขภาพจิตบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง จนกระทั่งส่งผลให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น แม้ภายหลังที่วิทยากรกระบวนการจะไม่สามารถเข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนได้อีก เนื่องจากแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งขัดแย้งกับแนวทางของมหาดไทย แต่ชุมชนยังสามารถยืนหยัดและดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่ตนยึดถือได้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในภายหลังบ้านเนินพุทราได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่างๆ เพิ่มมากขึ้น คณะกรรมการได้รับการสนับสนุนในการสร้างเสริมประสิทธิภาพใหม่ๆ ผ่านการอบรมสัมมนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คณะกรรมการมีศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลเชิงบวกต่อชุมชน ซึ่งจะมีผลให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนมีความสำเร็จและสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามพบว่า ปัจจัยภายนอกอันได้แก่นโยบายการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง เนื่องจากแนวทางและกระบวนการดำเนินกิจกรรมมีความแตกต่างกันกัน แม้ชุมชนจะยืนยันที่จะดำเนินการไปตามขั้นตอนของป.ป.ส. แต่เพื่อเลี่ยงผลกระทบที่รุนแรงผู้นำได้แก้ไขสถานการณ์ด้วยการรวบรัดการดำเนินกิจกรรมบางขั้นตอนโดยไม่ให้เสียกระบวนการ จนในที่สุดศต.อ.สามารถประกาศเป็นอำเภอที่สามารถเอาชนะปัญหาเสพติดได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้

ส่วนบ้านคลองจาก-อ่าวตาล แม้ในช่วงแรกจะเริ่มดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งด้วยแนวทางของ ป.ป.ส.เช่นเดียวกับบ้านเนินพุทรา แต่เนื่องจากความไม่ไว้วางใจในตัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเข้ามาเป็นวิทยากรกระบวนการส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปค่อนข้างช้า ส่วนเหตุผลในการเข้าผลักดันกิจกรรมของทีมวิทยากรนั้นมีลักษณะที่ต้องการผลงานมากกว่าจะสร้างกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงให้เกิดขึ้น ดังนั้นกระบวนการดำเนินกิจกรรมจึงไม่มีความเคร่งครัดมากนัก ดังปรากฏว่ามีการเลือกสรรคณะกรรมการเพื่อดำเนินการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพียง 7 คน ทั้งๆที่หลักการพื้นฐานนั้นคณะกรรมการต้องมีจำนวน 1 ใน 3 ของจำนวนครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบว่าทีมวิทยากรมิได้พยายามสร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้านทั่วไป โดยเฉพาะประเด็นของการตระหนักว่าปัญหาเสพติดเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข

อย่างไรก็ตามพบว่า นโยบายการประกาศสงครามกับยาเสพติดของรัฐบาล ได้ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากคณะกรรมการและชาวบ้านมีความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ศต.อ.มากกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ และปรากฏว่าเมื่อชุมชนเปลี่ยนแนวทางการดำเนินกิจกรรมมาใช้แนวทางของกระทรวงมหาดไทยชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น แต่การเข้าร่วมนี้ก็มีลักษณะเฉพาะกิจ ทั้งนี้เพราะเมื่อภาครัฐคลายความเข้มงวดในการแก้ไขปัญหายาเสพติดลง กิจกรรมต่างๆในชุมชนก็เริ่มหยุดลง ความเข้มแข็งในการเอาชนะปัญหายาเสพติดของบ้านคลองจาก-อ่าวตาลที่เกิดขึ้นจึงเป็นความเข้มแข็งในระยะเวลาสั้นๆโดยอาศัยนโยบายรัฐเป็นมาเป็นสิ่งหนุนเสริม

6.4 ผลกระทบทางสังคมและกรณีศึกษากลุ่มบุคคล/ชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหายาเสพติดได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมทั้งเชิงบวกเชิงลบในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมดังต่อไปนี้

6.4.1 ผลกระทบเชิงบวก

ผลกระทบทางสังคมประการสำคัญหนึ่งจากกระบวนการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งที่เกิดขึ้นในทั้ง 2 ชุมชน คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งของสมาชิกในครอบครัวของอดีตผู้ค้าผู้เสพ และสมาชิกในชุมชนทั้งหมด โดยในบ้านเนินพุทราพบว่า ก่อนการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งนั้น ผู้เสพหลายรายได้มีพฤติกรรมทำร้ายบุคคลในครอบครัวและทำลายข้าวของในครอบครัวจนเสียหายเนื่องจากเกิดอาการคลุ้มคลั่ง ส่วนสมาชิกในชุมชนก็ต้องประสบกับปัญหาข้าวของเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหาย ซึ่งเป็นผลจากการกระทำของกลุ่มผู้เสพวัยรุ่นในชุมชน แต่เมื่อชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมสร้างชุมชนเข้มแข็งพบว่าสถานการณ์ปัญหาต่างๆที่เคยเกิดขึ้นนี้ไม่เกิดขึ้นอีก นอกจากนี้คณะกรรมการยังได้จัดกิจกรรมการเดินทางเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกว่ามีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น

ในกรณีของบ้านคลองจาก-อ่าวตาลพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเช่นเดียวกัน แม้ว่าจะไม่ปรากฏปัญหาการทำร้ายบุคคลในครอบครัวของผู้เสพในช่วงเวลาก่อนการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง แต่ปัญหาที่พบมากในชุมชนคือ ปัญหาการลักขโมยอุปกรณ์การประกอบอาชีพทำสวนและทำประมง ในช่วงเวลานั้นชาวบ้านต้องคอยระมัดระวังทรัพย์สินของตนเอง ทำให้ไม่สามารถพักผ่อนได้อย่างเป็นสุข จนกระทั่งเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง และมีการจัดกิจกรรมการเดินทางเฝ้าระวังในช่วงปี พ.ศ.2546-2547 นั้นไม่ปรากฏปัญหาการลักขโมยในชุมชนอีก นอกจากนี้ยังพบว่ากิจกรรมการเดินทางเฝ้าระวังที่จัดขึ้น ได้ส่งผลให้เกิดการดูแลสมาชิกในชุมชนในยามฉุกเฉิน เช่นการนำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลในเวลาจำเป็น และยังสามารถระงับเหตุทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มวัยรุ่นได้อีกด้วย

จากการศึกษายังพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวผู้ค้าผู้เสพดีขึ้น ทั้งนี้ปรากฏว่าอดีตผู้ค้าผู้เสพได้กลับเข้ามาช่วยสมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพ และพบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านเนินพุทราทั้งหมดให้การยอมรับ มีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่สมาชิกในชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาลบางส่วนยังมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีต่อผู้เสพ อย่างไรก็ตามคณะกรรมการชุมชนเข้มแข็งในทั้ง 2 ชุมชน ได้เปิดโอกาสให้ผู้ค้าผู้เสพผู้ค้าได้มาเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดการยอมรับต่ออดีตผู้ค้าผู้เสพมากยิ่งขึ้น

เนื่องจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้ความสำคัญกับการติดต่อสัมพันธ์แนวราบในชุมชน ซึ่งพบว่าการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสาเหตุคิดที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์แนวราบในชุมชนผ่านกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งร่วมกัน โดยสมาชิกในทั้ง 2 ชุมชนแสดงความรู้สึกถึงผลกระทบเชิงบวกที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนจากกระบวนการดังกล่าว ดังนี้ “ชาวบ้านในชุมชนมีความสนิทสนมกันมากขึ้น มีความสนใจความ

เป็นอยู่ของกันและกันมากขึ้น มีความเป็นห่วงเป็นใยกันมากขึ้นเนื่องจากได้มาพบปะพูดคุยกันเป็นประจำ รู้สึกว่ากิจกรรมชุมชนเข้มแข็งทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้นกว่าเดิม...” การที่สมาชิกในชุมชนได้มาพบปะและทำกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งร่วมกันได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน แม้ว่าคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันก็ตาม โดยพบว่าบ้านเนินพุทราได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องมากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล

ผลกระทบทางสังคมเชิงบวกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตให้ยั่งยืนคือ ในทั้ง 2 ชุมชนมีความตระหนักถึงความเสี่ยงในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของกลุ่มเด็กและเยาวชน ดังนั้นคณะกรรมการในทั้ง 2 ชุมชนจึงได้สร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนโดยการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเพื่อรักษาสถานะของการปลอดยาเสพติดให้ยั่งยืนบ้านเนินพุทรายังได้เชื่อมโยงคุณค่าทางศาสนาเข้ามาในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนอีกด้วย

จากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นในทั้ง 2 ชุมชนนั้น พบว่าได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมเชิงบวกในบ้านเนินพุทรามากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล โดยผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นในบ้านเนินพุทรานั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้บ้านเนินพุทราสามารถพัฒนาและเชื่อมโยงความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นในเบื้องต้นไปสู่การเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตอย่างยั่งยืนได้มากกว่าในอนาคต

6.4.2 ผลกระทบเชิงลบ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมเชิงลบในระดับปัจเจกบุคคล ครอบคลุม ชุมชนและสังคม ดังต่อไปนี้

บ้านเนินพุทรา เนื่องจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยแนวทางของสำนักงาน ป.ป.ส. นั้นต้องใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมค่อนข้างนาน ดังนั้นเมื่อภาครัฐมีนโยบายทำสงครามกับยาเสพติดและกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ากระตุ้นผลักดันกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพจิต ด้วยแนวทาง 6 ขั้นตอนอย่างเร่งรัด จนกระทั่งนำมาสู่การเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้กระตุ้นกิจกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนั้น พบว่าผลกระทบทางสังคมเชิงลบในระดับปัจเจกประการสำคัญคือ ผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการเสียขวัญและเสียกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการตำรวจ ซึ่งเข้าผลักดันกิจกรรมตามแนวทางของสำนักงาน ป.ป.ส

เจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีได้เข้าผลักดันกิจกรรมในฐานะของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทั้งนี้เพราะแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้นมีได้เป็นนโยบายที่มาจากผู้บังคับบัญชา แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่

ตำรวจทีมนี้ได้มีโอกาสเข้าศึกษาดูงานการสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ต่างๆ จึงเกิดความสนใจและได้นำแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของ ป.ป.ส มาใช้กระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนต่างๆ ในจังหวัด รวมทั้งสิ้นประมาณ 10 ชุมชน โดยพบว่า การดำเนินการกระตุ้นผลักดันกิจกรรมจะใช้เวลาช่วงเย็นหลังจากเลิกจากงานประจำแล้ว แต่เนื่องจากผู้เข้าผลักดันกิจกรรมทั้งหมดเป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ ดังนั้นเมื่อแนวทางการทำงานขัดแย้งกับภาครัฐ จึงต้องได้รับผลกระทบต่อดำเนินงานที่ ดังกรณีศึกษาต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1 ผลกระทบต่อดำเนินงานและหน้าที่ของกลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเป็นวิทยากรกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของสำนักงาน ป.ป.ส.

เนื่องจากแนวทางการดำเนินกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่นายตำรวจกลุ่มนี้นำมาใช้มีความขัดแย้งกับแนวทางของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเจ้าหน้าที่ของศตส.อ. ได้พยายามบีบบังคับให้ทีมวิทยากรตำรวจหันมาใช้แนวทางของกระทรวงมหาดไทยเพื่อให้การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเสร็จสิ้นทันกำหนดเวลาที่ทางอำเภอและจังหวัดต้องการประกาศเป็นพื้นที่ที่สามารถเอาชนะปัญหาเสพติดได้ การสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เสร็จสิ้นตามระยะเวลาดังกล่าวนั้นชุมชนมีระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมประมาณ 3 เดือนเท่านั้น แต่ทีมวิทยากรตำรวจมองว่าการดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่เร่งรีบจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและแม้จะสามารถสร้างชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้เป็นจำนวนมากภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่ก็จะเป็นชุมชนเข้มแข็งเพียงรูปแบบเท่านั้น ดังนั้นทีมวิทยากรตำรวจจึงไม่ยอมปฏิบัติตามแต่ยังคงเข้ากระตุ้นผลักดันกิจกรรมตามแนวทางเดิม โดยที่ชุมชนจะผ่านขั้นตอนต่างๆ ได้นั้น สมาชิกในชุมชนจะร่วมกันพิจารณาถึงความพร้อมของชุมชนแล้วตกลงร่วมกันในการไปสู่ขั้นตอนต่อไปด้วยตนเอง ดังนั้นจึงไม่สามารถกำหนดระยะเวลาได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้สร้างความไม่พอใจให้เจ้าหน้าที่ศตส.อ. โดยเฉพาะนายอำเภอผู้เป็นหัวหน้าศูนย์ ศตส.อ. เป็นอย่างมาก จนกระทั่งได้นำมาสู่การมีคำสั่งย้ายด่วนนายตำรวจผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในทีมวิทยากรกระบวนการการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของสำนักงาน ป.ป.ส. โดยในหนังสือคำสั่งย้ายด่วนครั้งนี้ได้ระบุข้อความว่า “นายตำรวจผู้นี้มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง พร้อมทั้งกล่าวหาว่านายตำรวจผู้นี้ไม่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ปราบปรามยาเสพติด ทั้งยังปล่อยปละละเลยผู้ได้บังคับบัญชาให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และประเด็นที่สำคัญคือไม่สนองนโยบายการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล จึงมีคำสั่งให้ย้ายนายตำรวจผู้นี้ออกนอกพื้นที่”

จากข้อกล่าวหาทั้งหมดข้างต้น นายตำรวจผู้นี้ได้แสดงความรู้สึกต่อคำสั่งย้ายในครั้งนี้ว่า “...ผู้ที่ดำเนินการในเรื่องนี้ไม่มีความเป็นธรรมและไม่มีความยุติธรรม ... ในเรื่องการปราบปรามยา

เสพติดนั้น ตนและทีมงานกำลังดำเนินการในเรื่องของการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งก็ต้องใช้เวลาบ้าง แต่ตนและทีมงานก็ได้ดำเนินกิจกรรมอย่างเต็มที่แล้ว”

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับนายตำรวจกลุ่มนี้เชื่อกันว่าน่าจะมาจากความขัดแย้งในเรื่องการสร้างชุมชนเข้มแข็งกับนายอำเภอ ซึ่งนายอำเภอได้สั่งให้นายตำรวจผู้นี้หันมาสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยแนวทางของกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีเพียง 6 ขั้นตอนเพื่อให้เกิดผลภายใน 3 เดือน โดยนายอำเภอให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า “ที่ตนกำชับให้ปฏิบัติการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยแนวทาง 6 ขั้นตอนเพราะต้องการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแนวนโยบายของรัฐ หากยังคงทำงานในรูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบเก่า อาจส่งผลให้สอดตกเรื่องของผลงานได้...”

บทสรุปของข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือ นายตำรวจในทีมวิทยากรกระบวนการต้องย้ายออกนอกพื้นที่ด้วยข้อกล่าวหาข้างต้น ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้วเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่านายตำรวจผู้นี้มิได้บกพร่องต่อหน้าที่ในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติด ซึ่งการได้รับคำสั่งย้ายออกนอกพื้นที่นี้นอกจากส่งผลกระทบต่อตัวเองแล้ว ยังได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของตำรวจกลุ่มนี้ คือทำให้ไม่สามารถอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัวได้ นอกจากนี้ยังพบว่าคำสั่งย้ายนายตำรวจระดับสารวัตรในครั้งนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจของนายตำรวจชั้นผู้น้อยคนอื่นๆ ที่อยู่ในทีมวิทยากรกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง จนกระทั่งไม่มีนายตำรวจคนใดกล้าที่จะออกมาเคลื่อนไหวเพื่อสานต่อกิจกรรม หรือกระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติดชุมชนเข้มแข็งอีก เนื่องจากเกรงว่าจะต้องได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน

ส่วนในบ้านคลองจาก-อ่าวตาลนั้นพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทย ได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบในลักษณะที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้ที่เลิกเสพยาเสพติดไปนานแล้ว แต่เนื่องจากมีรายชื่อจากทางเจ้าหน้าที่ตำรวจส่งมาที่ชุมชน และแนวทางของกระทรวงมหาดไทยเน้นการส่งผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดเข้าสู่ระบบบังคับบำบัดให้ได้ครบถ้วนตามจำนวนสถิติโดยขาดการตรวจสอบที่ถูกต้องและเป็นธรรม ส่งผลให้บุคคลคนเหล่านี้จึงต้องเข้าสู่กระบวนการบำบัดต่างๆที่เลิกพฤติกรรมแล้ว ปราบฏการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งได้ก่อให้เกิดความสับสนของสมาชิกในครอบครัวชุมชนและก่อให้เกิดการเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่บุคคลและครอบครัวอย่างมาก

กรณีศึกษาที่ 2 อดีตผู้เสพซึ่งได้เลิกพฤติกรรมแล้วแต่ต้องเข้าสู่ระบบบังคับบำบัด

นายแดง (นามสมมติ สมาชิกชุมชนบ้านคลองจาก-อ่าวตาล) อายุ 35 ปี ปัจจุบันประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เป็นหนึ่งในผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทย กล่าวว่า

"...ผมยอมรับว่าเมื่อ 3-4 ปีมาแล้ว ผมเคยใช้ยาฆ่า(บ้า) เพราะผมมี อาชีพจับปูแสม ผมอยากจับปูให้ได้มากๆ เพราะครอบครัวผมยากจน แต่ผม ไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้ใคร เวลาที่ไม่ไปจับปูผมก็ไม่กิน พอช่วงหลัง ยาฆ่า(ยาบ้า)มีราคาแพงขึ้น ผมมาคิดๆดูแล้วว่าไม่คุ้มค่า กับรายได้ที่จับปูได้ ผมจึงเลิกใช้ ผมยืนยันว่าคุณไม่ได้ติด แต่พอมีนโยบายทำสงครามมา ก็มีชื่อ ผมในฐานะผู้เสพติดมาด้วย...ไม่รู้ว่าจะอย่างไร ในช่วงแรกแม่บ้านผมก็ เข้าใจผิดคิดว่าผมยังแอบเสพยาอยู่ เพื่อนบ้านบางคนที่ได้ข่าวว่ามีชื่อผมก็ มองผมไม่ค่อยดี พอดีก้านั้นเรียกไปคุยกัน ก้านั้นบอกว่า "เชื่อว่าผมไม่ได้ เสพแล้ว" ผมก็ค่อยรู้สึกดีขึ้นที่ผู้นำชุมชนเข้าใจ แต่เพื่อความสบายใจของ ทุกฝ่ายก้านั้นขอให้ผมเข้ารับการบำบัดเพื่อที่จะได้ลบรายชื่อออกจากบัญชี ผมคิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ไม่เป็นธรรมแต่ผมเป็นชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่ง เมื่อ รัฐมีชื่อผมมาผมก็ต้องเข้าบำบัด...แม้จะต้องเสียเวลาในการทำมาหากินผมก็ ต้องยอมเพื่อที่จะได้สิ้นเรื่องสิ้นราวซักที.."

ส่วนผู้ที่ยังเสพอยู่จริงที่ยอมเข้ารับการบำบัด โดยมากมีสาเหตุมาจากความเกรงกลัวต่อ นโยบายที่เข้มข้นของภาครัฐมากกว่าความสมัครใจและความต้องการอยากเลิกเสพติด จึงเป็นไปได้ว่าในอนาคตคนกลุ่มนี้จะหวนกลับมาใช้ยาเสพติดอีก และเนื่องจากการใช้ระบบบังคับบำบัด รับผิดชอบโดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ชุมชนจึงขาดการติดตามเอาใจใส่ดูแลและให้กำลังใจผู้เสพ และพบว่าสมาชิกในชุมชนบางส่วนยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้เสพ

ส่วนประเด็นสำคัญอีกประการที่น่าจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในอนาคตคือ การ ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาเสพติดดีเด่น ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจว่ากิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดได้บรรลุวัตถุประสงค์ แล้ว จึงไม่ก่อให้เกิดความพยามและความต้องการในการที่จะรักษาสถานะการปลอดยาเสพติดไว้ให้ ยั่งยืน และพบว่าชุมชนไม่สามารถริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ เพื่อการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ สมาชิกในชุมชน และเป็นไปได้ว่าหากเกิดการเสพซ้ำขึ้นในชุมชนอาจมีการปิดบังข้อมูลเพราะไม่ ต้องการให้ชุมชนต้องเสียชื่อเสียง

กรณีศึกษาที่ 3 ผลกระทบทางสังคมเชิงลบที่เกิดขึ้นกับองค์กรชุมชนที่ได้เริ่มกิจกรรมด้วย
แนวทางของสำนักงานป.ป.ส ทั้งนี้ปรากฏว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งด้านแนวทางการทำงานระหว่างทีม วิทยากรตำรวจกับเจ้าหน้าที่ศตส.อ.ขึ้น ได้ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นความ ขัดแย้งระหว่างผู้นำทางการกับผู้นำทางธรรมชาติ เนื่องจากผู้นำทางการต้องการดำเนินกิจกรรมเพื่อ

สนองตอบนโยบายของรัฐ ในขณะที่ผู้นำธรรมชาติส่วนใหญ่ยืนยันที่จะดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางเดิม ส่งผลให้กิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนต่างๆเกิดการหยุดชะงัก และท้ายที่สุดหลายชุมชนต้องหันมาดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีลักษณะการดำเนินกิจกรรมที่เร่งรัด ส่งผลเสียต่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงแก่สมาชิกในชุมชนเหล่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่ากรณีที่หน่วยงานทางอำเภอไม่ให้การยอมรับในแนวทางการดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของ ป.ป.ส. นั้น นอกจากจะส่งผลให้กิจกรรมชุมชนเข้มแข็งในหลายๆชุมชนหยุดชะงักแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาเสพติดร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน/ชุมชนต่างๆ ทั้งนี้เพราะต่างฝ่ายต่างเกิดความเชื่อมั่นถ้อยมั่นในแนวทางของตนเป็นหลักนั่นเอง

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบผลกระทบทางสังคมจากกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
เพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติด

ผลกระทบทางสังคม	บ้านเนินพุทรา	บ้านคลองจาก-อ่าวตาล
<u>ผลกระทบเชิงบวก</u>	<ul style="list-style-type: none"> - ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน - ความสัมพันธ์ในครอบครัวของอดีตผู้ค้าผู้เสฟดีขึ้น <ul style="list-style-type: none"> - ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวผู้ค้าผู้เสฟกับเพื่อนบ้านดีขึ้น - สมาชิกในชุมชนทั้งหมดมีทัศนคติที่ดีต่ออดีตผู้ค้าผู้เสฟ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข - เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนผ่านกิจกรรมการสร้างชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดอย่างต่อเนื่อง <ul style="list-style-type: none"> - เกิดการกระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันยาเสฟติดให้เยาวชน - เกิดการเชื่อมโยงคุณค่าทางศาสนาเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งปลอดยาเสฟติดอย่างยั่งยืน - เกิดการกำหนดมาตรการทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในชุมชนที่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง 	<ul style="list-style-type: none"> - ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน - ความสัมพันธ์ในครอบครัวของอดีตผู้ค้าผู้เสฟดีขึ้น - สมาชิกในชุมชนบางส่วนมีทัศนคติที่ดีต่ออดีตผู้ค้าผู้เสฟ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข - เกิดการกระตุ้นส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสฟติดให้เยาวชน
<u>ผลกระทบเชิงลบ</u>	<ul style="list-style-type: none"> - ผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่ของกลุ่มวิทยากรกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของ ป.ป.ส. 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มอดีตผู้เสฟต้องเข้าสู่ระบบบังคับบำบัดทั้งที่ได้เลิกพฤติกรรมแล้ว - อาจเกิดการหวนกลับไปเสฟซ้ำ เนื่องจากมิได้ต้องการเลิกเสฟยาเสฟติดด้วยความสมัครใจ

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ผลกระทบทางสังคม	บ้านเนินพุทรา	บ้านคลองจาก-อ่าวตาล
ผลกระทบเชิงลบ (ต่อ)	- องค์กรชุมชนไม่สามารถเชื่อมโยงการทำงานเป็นเครือข่ายได้	- องค์กรชุมชนยังขาดการติดตามดูแลเอาใจใส่ผู้เลิกเสพ - อาจเกิดการปิดบังข้อมูลหากมีการเสพซ้ำ - การที่องค์กรชุมชนดำเนินกิจกรรมตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทยอย่างเร่งรัดส่งผลเสียต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน - องค์กรชุมชนขาดการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อภาครัฐคลายความเข้มงวดต่อนโยบายการแก้ไขปัญหาเสพติด

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในทั้ง 2 ชุมชน แสดงให้เห็นว่าภาครัฐและเจ้าหน้าที่ภาครัฐยังมองว่าตนเองเป็นผู้ผูกขาดแนวทางการพัฒนา โฆษณาการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ริเริ่มวางแผนแนวทางการพัฒนาที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนด้วยตนเอง แม้กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งแบบสำเร็จรูปจะส่งผลให้เกิดองค์กรชุมชนเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดได้ทั่วประเทศในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนหรือเป็นองค์กรชุมชนที่มีความคาดหวังต่อการสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาเสพติดและปัญหาอื่นๆของชุมชนในอนาคต จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาลเป็นกรณีศึกษาที่เป็นตัวแทนหมู่บ้านอีกหลายๆแห่งในหลายๆพื้นที่ของประเทศไทย ที่ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการพัฒนาใดๆก็ตาม หากปราศจากการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้มาเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องแล้ว เมื่อภาครัฐหรือหน่วยงานที่เคยให้การสนับสนุนได้ถอนตัวออกไปหรือคลายความเข้มงวดในนโยบายลง กิจกรรมขององค์กรชุมชนเหล่านั้นก็หยุดชะงักลงทันที

ส่วนในกรณีของบ้านเนินพุทราซึ่งดำเนินกิจกรรมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดตามแนวทางของป.ป.ส แม้การดำเนินกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนนี้ต้องอาศัยระยะเวลา แต่ด้วยลักษณะของแนวทางการดำเนินการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มาเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพที่เพิ่มมากขึ้น

ขึ้น โดยสรุปได้ว่าผลกระทบทางสังคมในลักษณะที่เอื้อให้เกิดการเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตอย่างยั่งยืนและการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนให้ยั่งยืนนั้นมีโอกาสเกิดขึ้นในบ้านเนินพุทรามากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล

6.5 ผลกระทบเชิงสร้างสรรค์ที่นำไปสู่กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน

จากการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นในทั้ง 2 ชุมชน ได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะที่จะนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืนแตกต่างกัน จากการพิจารณาศักยภาพชุมชนในการพัฒนาไปสู่ไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืนตามประเด็นการพิจารณาที่ได้กำหนดไว้ทั้ง 11 ประเด็น สรุปได้ดังนี้ (ตารางที่

6)

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน

ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน	บ้านเนินพุดรา	บ้านคลองจาก-อ่าวตาล
-การรวมตัวกันเพื่อตั้งกลุ่มต้องเป็นความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง	✓	✓
-ด้านกฎระเบียบ ระบบบัญชีการเงินต้องมีความโปร่งใส	✓	✓
-สมาชิกกลุ่มได้รับประโยชน์จากกลุ่มอย่างยุติธรรม	✓	✓
-กลุ่มควรมีการจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม	✓ (มีการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่ม องค์กรชุมชนเข้มแข็ง)	✗ (มีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำ)
-ควรมีการเพิ่มจำนวนสมาชิกเป็นระยะๆอย่างเหมาะสมเพื่อให้กลุ่มมีการเติบโตและมีสมาชิกรุ่นใหม่ที่จะช่วยสืบสานเจตนารมณ์ของกลุ่ม	✓	✓
-กลุ่มต้องมีความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกในลักษณะเครือข่าย	✗	✗
-มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายๆกันรวมตัวกันเกิดเป็นเครือข่าย	✗	✗
-มีการสร้างผู้นำกลุ่มรุ่นใหม่เพื่อทดแทนผู้นำรุ่นเก่าเมื่อถึงคราวจำเป็น	✓	✗
-มีระบบการบริหารความแตกต่างและความขัดแย้งที่ดี	✓	✓
-ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	✓	✗
นำคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนให้เกิดขึ้น	✓	✗

ในประเด็นของการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า บ้านเนินพุทราน่าจะมีโอกาสในการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืนได้มากกว่าบ้านคลองจาก-อ่าวตาล ทั้งนี้เพราะในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันและค่อนข้างมีความต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามบ้านคลองจาก-อ่าวตาลก็อาจพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งที่ยั่งยืนได้ หากสามารถสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพเสพติดตามแนวทางของป.ป.ส. ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมเชิงบวกที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างยั่งยืนและการเพิ่มศักยภาพชุมชนในการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เข้ามากระทบได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็คือการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ยั่งยืน หากชุมชนดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ส่วนกระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพเสพติดตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทยนั้น โดยหลักการแล้วไม่ได้แตกต่างจากแนวทางของป.ป.ส. แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดความแตกต่างที่สำคัญคือ การนำแนวทางไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการกระตุ้นกิจกรรมเข้าส่งเสริมกิจกรรมในฐานะผู้สนองนโยบายรัฐ ดังนั้นจึงดำเนินกิจกรรมในลักษณะมุ่งหวังผลงาน มากกว่าต้องการสร้างประโยชน์และความเป็นอยู่ที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน การดำเนินกิจกรรมจึงมีลักษณะรวบรัด ให้ความสำคัญกับการส่งผู้มีรายชื่อเข้าสู่ระบบบังคับให้ได้ครบตามจำนวนโดยขาดกระบวนการตรวจสอบที่เป็นธรรมและไม่สนใจว่าประชาชนจำนวนมากจะได้รับความเดือดร้อน

แม้แนวทางของกระทรวงมหาดไทยจะสามารถสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพเสพติดให้เกิดขึ้นได้เป็นจำนวนมากทั่วประเทศ แต่เมื่อพิจารณาในด้านคุณภาพความเข้มแข็งของชุมชนแล้ว พบว่ากระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทยมิได้ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง แต่ผลที่เกิดขึ้นกลับเป็นผลกระทบเชิงลบต่อกระบวนการพัฒนาบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง ทั้งนี้เพราะการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในเวลาอันรวดเร็วและจำกัด ได้ก่อให้เกิดความสับสนต่อกระบวนการเกิดชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงแก่ประชาชนทั่วไปในวงกว้าง

6.6 ข้อเสนอแนะ

6.6.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1) ภาครัฐควรจะเน้นให้มีการทำงานเชิงบูรณาการในกระบวนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาสุขภาพเสพติดทั้งที่เป็นแนวทางของกระทรวงมหาดไทย สำนักงาน ป.ป.ส. และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ทุกชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้ใน

ทิศทางเดียวกัน อีกทั้ง ในการกำหนดนโยบาย รัฐบาลไม่ควรมุ่งเน้นผลงานในเชิงปริมาณภายในระยะเวลาที่จำกัด แต่ควรให้ความสำคัญกับการนำนโยบายไปปฏิบัติที่คำนึงถึงบริบททางสังคม และศักยภาพของแต่ละชุมชนในการจัดการกับปัญหายาเสพติด เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและไม่สร้างผลกระทบทางสังคมตามมาในภายหลัง

2) เมื่อดำเนินการตามกระบวนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติดจนประสบความสำเร็จไปได้ระยะหนึ่งแล้ว ภาครัฐควรบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาเป็นผู้ให้ความสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของชุมชน เพื่อกระตุ้นการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องและเป็นไปอย่างยั่งยืน รวมทั้งจัดให้มีโครงการติดตามและประเมินผลเป็นระยะๆ อาจจะทุก 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี โดยให้หน่วยงานอิสระ สำนักงาน ป.ป.ส. เจ้าหน้าที่ส่วนราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่และองค์กรชุมชนร่วมกันประเมินผล โดยไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการ

6.6.2 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

1) ข้อเสนอแนะการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเอาชนะปัญหาเสพติด

1.1) องค์กรชุมชนควรมีการส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเสพติด โดยเน้นชาวบ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาเสพติด โดยไม่รอคอยการสั่งการหรือการช่วยเหลือจาก “คนนอก” ทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน โดยอาจจะต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการพึ่งตนเองของชาวบ้านและผู้นำชุมชน ก่อนที่จะร่วมกันผลักดันกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดและกระบวนการพัฒนาอื่นๆ

1.2) เจ้าหน้าที่รัฐทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีความจริงจัง และจริงจังในการเข้าร่วมแก้ไขปัญหากับประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และมีความสม่ำเสมอในการเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของประชาชนในพื้นที่ในฐานะเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหาเสพติด และการพัฒนาในด้านอื่นๆ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือในเรื่องที่จำเป็นหรืออยู่เหนือความสามารถที่ชาวบ้านและชุมชนจะจัดหาหรือช่วยเหลือตนเองได้ เพื่อให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจและเชื่อมั่นในตัวผู้ปฏิบัติหน้าที่ และส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติดตามหลักการพึ่งตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งที่แท้จริงให้เกิดขึ้นจริงและสามารถปฏิบัติได้ในชุมชน

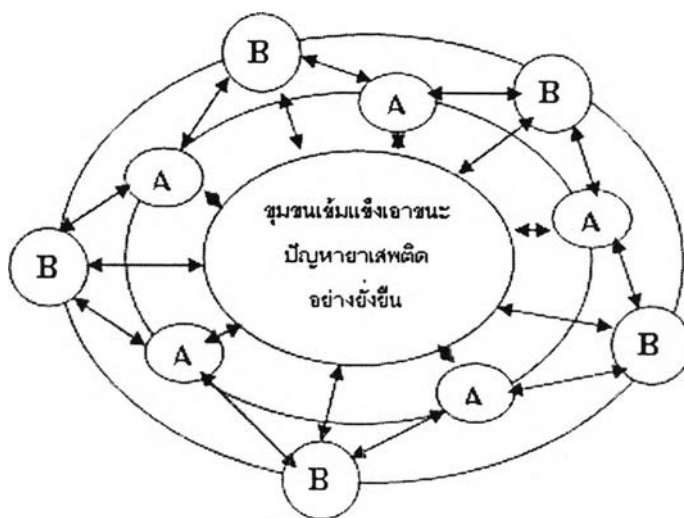
2) ข้อเสนอแนะเพื่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดอย่างยั่งยืน

2.1) องค์กรชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดควรส่งเสริมให้มีการจัดเวที การเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง (โดยกำหนด ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมที่แน่นอน เช่น อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เป็นต้น พร้อมทั้งมีการเลือกตั้ง คณะทำงานในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง โดยผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในคณะทำงานจะสลับเปลี่ยน หมุนเวียนกันไประหว่างสมาชิกภายในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชน)

2.2) องค์กรชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดควรมีการดำเนินการเพื่อลด หรือขจัดเงื่อนไข หรือปัจจัยลบในชุมชน เช่น การควบคุมเวลาเปิด-ปิด และเข้มงวดในการ ตรวจสอบอายุขั้นต่ำของผู้มาใช้บริการในสถานบันเทิงประเภทต่างๆ ให้เป็นไปตามกฎหมาย พร้อมทั้งมีการสร้างเสริมปัจจัยบวกภายในชุมชน เช่น การตั้งสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงที่มี แนวโน้มจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาเสฟติด เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มคนยากจนในชุมชน กลุ่มผู้ใช้ แรงงาน เป็นต้น มาร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาเสฟติด

2.3) องค์กรชุมชนควรมีการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟ ติดอย่างยั่งยืน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด โดยประสานกับทุกชุมชนให้เข้า มาร่วมเป็นเครือข่ายการทำงาน รวมถึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วม ซึ่งมาจากการส่งตัวแทนเข้า ร่วมของแต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การแก้ไขปัญหา และเป็นการนำ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาเป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ เกิดความตระหนัก และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง เมื่อทุกชุมชนมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กัน วงล้อมของ ชุมชนเข้มแข็งปลอดปัญหาเสฟติดก็จะยิ่งกระจายตัวออกไปมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ในทางหนึ่ง ก็คือ เพื่อป้องกัน ไม่ให้ปัญหาเสฟติดจากชุมชนรอบข้างกลับเข้ามาทำลายชุมชนที่สามารถจัดการ กับปัญหาได้แล้ว (ดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แสดงการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพื่อการเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดอย่างยั่งยืน

A หมายถึง ชุมชนเข้มแข็งที่สามารถเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติดระยะที่ 1

B หมายถึง ชุมชนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการเอาชนะปัญหาสุขภาพเสฟติด

6.6.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชนมีความเป็นพลวัตและต้องอาศัยระยะเวลา แต่เนื่องด้วยระยะเวลาในการศึกษาที่มีอยู่จำกัด ทำให้สามารถติดตามพฤติกรรมของชุมชนได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งก็พบว่าความเข้มแข็งของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมสิ่งแวดล้อม ปัจจัยเงื่อนไขภายนอกที่เข้ามากระทบ ดังนั้นปัญหาท้าทายที่ควรมีการติดตามเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไปคือ ความสำเร็จของการลดปริมาณของการเสฟและการค้ายาเสฟติดเช่นนี้จะคงอยู่ได้นานเพียงใด และการแก้ไขปัญหายาเสฟติดให้เกิดความยั่งยืนนั้นจะทำได้อย่างไร นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจติดตามการดำเนินกิจกรรมของชุมชนว่าในระยะยาวชุมชนจะสามารถสร้างกลไกมารองรับกระบวนการแก้ปัญหาที่ได้ดำเนินการมาแล้วให้ยั่งยืนได้อย่างไร ทั้งนี้เพราะปัญหายาเสฟติดเป็นทั้งสาเหตุและผลที่เชื่อมโยงกับหลายๆปัญหาทั้งในระดับชุมชนและในระดับชาติ